

“RABI IŠMAĒLA MEHILTA”: TRAKTĀTA “AMALĒKS” 1. NODAĻA AR KOMENTĀRIEM UN IEVADU

Rota Stone

*Mg. theol. (Latvijas Universitāte), M. Litt. (Oksfordas Universitāte),
LU Teoloģijas fakultātes doktorante*

Ievads

Šajā pavasarī man bija iespēja lasīt kursu “Ievads jūdaismā” Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātē. Gatavojoties lekcijām, es sadūros ar nabadzīgo literatūras klāstu par jūdaisma pamatelementiem latviešu valodā. It sevišķi es to sajutu reizēs, kad plānoju ar studentiem lasīt kādu no klasiskajiem jūdaisma tekstiem. Šis raksts ir tapis cerībā, ka turpmākajiem kursa “Ievads jūdaismā” pasniedzējiem tas var palīdzēt, mācot par klasiskajiem midrāšiem. Tāpat ceru, ka šo tekstu labprāt izlasīs visi interesenti, kas vēlas labāk izprast rabīnisko literatūru vai vienkārši padziļināti studēt 2.Moz.17:8–13.

Terminoloģija latviešu valodā

Iesākumā gribu pievērst uzmanību rabīniskās literatūras terminu pārņemšanai latviešu valodā. Cik man zināms, viens no pilnīgākajiem materiāliem par rabīnisko literatūru latviešu valodā ir 1998. gada izdevums “Ceļš”, Nr. 50. Šis izdevums ir arī pirmais pilnīgākais mēģinājums veidot šīs pētījumu nozares terminoloģiju latviešu valodā. Tas tiek atzīts izdevuma ievadā, kur redaktors raksta: “Šai izdevumā lietoto īpašvārdu, vēsturisko un ģeogrāfisko reāliju, kā arī citu terminu atveide ir [Dr. Jāņa Sīkstuļa] zinātniskais ieguldījums topošajā

Latvijas jūdaikā.”¹ Neskatoties uz šo piezīmi, raksti, kas šajā izdevumā saistās ar rabīniskajiem tekstiem, ir galvenokārt Ivetas Leitānes oriģināldarbi vai tulkojumi: Aleksandrs Ļvovs, “Midrāšs kā notikums”, Daniels Bojarins, “Acs Torā: redzētvēlme midrāša hermeneitikā”, Iveta Leitāne, “Vaimanu dziesmas” rabīniskajā literatūrā”. Zemsvītras piezīmēs ir atzīmēts, ka šie raksti ir “I. Leitānes literārā redakcija”², tāpēc jādomā, ka, sekojot “Ceļā” 1998. gada izdevuma terminoloģijai rabīniskās literatūras sakarā, mēs vairāk sekojam I. Leitānes, nevis J. Sīkstuļa darbam.

“Ceļa” jūdaikas izdevums ir ļoti vērtīgs, runājot par rabīniskās literatūras terminoloģijas latviskošanu. Tomēr tas nav bez problēmām. To parāda kaut vai vārda “rabīniskais” lietojums. Lai gan lielākoties tas ir lietots šādā veidā, dažviet priekšroka ir dota vārdam “rabīnistiskais”. Šeit parādās nekonsekvence terminoloģijā. Piemēram, vienā I. Leitānes rakstā mēs lasām par “rabīnisko hermeneitiku”³, savukārt citā savā rakstā tā pati autore lieto “rabīnistiskā intepretācija”⁴. Minētajā “Ceļā” izdevumā un citos latviešu rakstos par rabīnisko literatūru nospiedošais vairākums tomēr lieto latviskojumu “rabīniskais/-ā”⁵, nevis “rabīnistiskais/-ā”, tāpēc šajā rakstā tam tiek dota priekšroka.

Līdzīga terminoloģijas dažādība iepriekšējos rabīniskās literatūras darbos latviešu valodā sastopama par vairākiem tās centrālajiem terminiem. Piemēram, darbs, kas minēts šī raksta nosaukumā, vienā no I. Leitānes tulkojumiem ir nosaukts

¹ *Ceļš: teoloģisks un kultūrvēsturisks izdevums* 50 (1998): 7. lpp.

² Aleksandrs Ļvovs, “Midrāšs kā notikums,” *Ceļš* 50 (1998): 74. lpp., skat. arī Daniels Bojarins, “Acs Torā: redzētvēlme midrāša hermeneitikā,” *Ceļš* 50 (1998): 85. lpp.; Iveta Leitāne, “Vaimanu dziesmas rabīniskajā literatūrā (Rabi Akivas smieklī kā hermeneitiskā atslēga midrāšā “Ehē rabati,” *Ceļš* 50 (1998): 107. lpp.

³ Leitāne, “Vaimanu dziesmas,” 97., 99. lpp.

⁴ Iveta Leitāne, “Jūdaisma motīvi Šulca modernismā,” *Ceļš* 50 (1998): 179. lpp., “rabīnistiskā interpretācija” lietota arī E. Sinkēvičas tulkojumos – Hermans Branovers un Ruvins Ferbers, “Absolūtā laika izpratne modernajā zinātnē un jūdu tradīcijā,” *Ceļš* 50 (1998): 135. lpp.; Tobijs Gurvičs, “Dvīņu medicīnas ētiskās problēmas Torā,” *Ceļš* 50 (1998): 155. lpp.

⁵ Skat., piemēram, Aleksandra Freigmaņa disertāciju “Rabīniskā literatūra Latvijā līdz 1940. gadam: virzieni un personības”. Latvijas Universitāte (2011).

par “Mehilta” un “Mekilta” divu lapaspusū ietvaros!⁶ Citur izdevumā tiek dota priekšroka nosaukumam “Mehilta”, kas tiek lietots arī šajā tulkojumā. Tāpat atšķiras arī Mehiltas tālākās nosaukuma daļas rakstība latviski – Rabi Išmaēls dažos gadījumos⁷ un Rabi Jišmaēls citos.⁸ Saskaņā ar C. R. Zaičika rakstu grāmatas transliterācija latviski būtu *Mehiltā de rabī Išmaēl*, bet latviskoti tā skanētu “Mehiltā de rabi Jišmaēl”.⁹ I. Leitāne dod priekšroku latviskojumam “rabi Išmaēls”,¹⁰ kuru lietoju šajā tulkojumā.

Tāpat minētajā “Ceļa” izdevumā sastopamies ar dažādību vārda “rabi” rakstībā. Pirmkārt, tas ir lietots gan ar lielo,¹¹ gan mazo burtu.¹² Otrkārt, parasti “rabi” ir lietots ar īso i burtu, bet ir gadījumi, kad tas lietots ar garo – “rabī” (“rabī Jehūda Hannāsi”¹³). Uzskaitot abas populārākās mehiltas, Zaičika rakstā abi varianti lietoti vienā teikumā – “Mehiltā de rabi Jišmaēl, Mehiltā de rabī bar Johaja”. Turpat lielākoties “rabi” vietā ir lietots latviskotais “rabīns tāds-un-tāds” (tāpat arī E. Sinkēvičas tulkojumos).

“Ceļa” jūdaiskas izdevums 1998. gadā nav tikai liecība par redaktora darbu, kas varēja būt labāks, vienādojot terminoloģiju vienā izdevumā. Līdzīga dažādība, gan ne viena izdevuma ietvaros, sastopama arī daudz jaunākos darbos par rabīnisko literatūru latviešu valodā.¹⁴ Šeit tas ir lietots kā pierādījums iespējamai dažādībai rabīniskās terminoloģijas pārceļšanai

⁶ Bojarins, “Acs Torā,” 89.–90. lpp.

⁷ Piemēram, Bojarins, “Acs Torā,” 89. lpp.

⁸ Calerijs R. Zaičiks, “Jūdaisma svēto grāmatu un kodeksu sistēma,” *Ceļš* 50 (1998): 69. lpp.

⁹ Zaičiks, “Jūdaisma svēto grāmatu un kodeksu sistēma,” 67.–69. lpp.

¹⁰ Bojarins, “Acs Torā,” 89., 101. lpp.

¹¹ Zaičiks, “Jūdaisma svēto grāmatu un kodeksu sistēma,” 68. lpp.; Leitāne, “Jūdaisma motīvi,” 172. lpp.

¹² Lietots biežāk, piemēram, Stefans Šreiners, “Austrumeiropas ebreju mantojums,” *Ceļš* 50 (1998): 26. lpp.; Zaičiks, “Jūdaisma svēto grāmatu un kodeksu sistēma,” 70. lpp.; Bojarins, “Acs Torā,” 89. lpp. u. c.

¹³ Zaičiks, “Jūdaisma svēto grāmatu un kodeksu sistēma,” 69. lpp.; Bojarins, “Acs Torā,” 90. lpp.

¹⁴ Piemēram, Aleksandrs Feigmanis lieto “sabats”, bet Valts Apinis savā tulkojumā “Šabats” (skat. Feigmanis, “Rabīniskā literatūra Latvijā līdz 1940. gadam,” 18. lpp. u. c.; *Ebreju Tradīcija*, Rabīna Menahema Barkahana redakcijā, tulk. Valts Apinis (Rīga: Šamir, 2006), 65. lpp. u. c.)

latviešu valodā un nepieciešamībai pēc autoru vienošanās šajā ziņā.

Terminoloģijas veidošanā bieži vien ir jāizvēlas starp vārda skanējumu, kas ir tuvāks oriģinālvalodai, bet var skanēt sveši citās valodās, un starp skanējumu, kas skan labāk pārnesamajā valodā, bet ir attālināts no oriģinālā skanējuma. Vislabāk, protams, ir tad, ja izdodas atrast vārdu, kas skan labi abās valodās. Veidojot terminoloģiju šim rakstam, es devu priekšroku veidot vārdus, kas, manuprāt, skan latviskāk. Tas darīts cerībā, ka tādējādi latviešu lasītājs varēs vieglāk pieņemt rabīnisko literatūru kā “savu”.

Papildu grūtības rabīnisko terminu latviskošanā sagādā ebreju un aramiešu terminu dažādās izrunas.¹⁵ Sekojot, cik iespējams, izplatītākajiem terminu izrunas veidiem un rabīniskās literatūras terminoloģijas piemēriem latviešu valodā, es piedāvāju lietot ebreju vai aramiešu valodas terminus šādi¹⁶:

Transliterācija	Latviskojums	Nozīme
<i>M̄K̄l̄LT̄ā', M̄K̄l̄L̄āT̄ā</i>	Mehilta, mehiltas	interpretācijas likums; traktāts
<i>RaBBi</i>	Rabi	mans skolotājs, kungs
<i>YiŠMa'eL</i>	Išmaēls	Dievs dzirdēs; Ābrahāma vecākā dēla vārds (skat. 1.Moz.16:11, 2012. g. tulkojumā “Ismaēls”), izplatīts personvārds
<i>MiDRāŠ, MiDRāŠiM</i>	Midrāšs, midrāši	teksta interpretācija; studija
<i>HaGGāDāH vai 'aG-GāDāH, H°GāDōT</i>	Agada, agadas	stāstīšana; homilētika

¹⁵ Jādomā, ka J. Sīkstulis vairāk sekoja arābiskajai jeb sefardu izrunai, bet I. Leitāne – eiropēiskajai jeb aškenāzu izrunai, tomēr šis apgalvojums būtu jāpierāda atsevišķi.

¹⁶ Transliterācijā un tulkojumā sekoju: Marcus Jastrow, *A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature* (London: Luzac & Co., New York: G. P. Putnam's Sons, 1903).

Transliterācija	Latviskojums	Nozīme
<i>H^oLāKāH, H^oLāKôT</i>	Halaha, halahas	prakse; likums; tradīcija
<i>TaNNā', TaNNā'īm</i>	tanajs, tanaji	atkārtotājs; autoritāte, kas citēts Mišnā un Baraitā
<i>^hMôRā', ^hMôRā'īm</i>	amora, amoraīti	skaidrotājs, lektors; autoritāte, kas citēts Talmūdā
<i>MiCVāH, MiCVôT</i>	micva, micvas	religisks likums, darbība
<i>BāRaYTā'</i>	baraita	ārējais, nepiederošais; tanaju tradīcijas, kas netika iekļautas Mišnā

Šajā tekstā es lietoju daudz vārdu “Amalēks”, kuru izvēlējos latviskot ar īsajiem a un garo ē, nevis pēc 2012. gada tulkojuma parauga “Amālēks”. Man šķita, ka latviski, uzsverot pirmo zilbi, to ir vieglāk izrunāt šajā formā. Līdzīgi šeit latviskots arī “amalēkieši”.

Sarežģītāks bija jautājums par rabīnu vārdu latviskošanu. Man bija jāizvēlas, piemēram, vai latviskāk skan Rabi Jehošua, Rabi Jošua vai Rabi Jozua, un citur – vai Rabi Eleāzar Hamodī rakstīt šādā veidā vai arī latviskot kā Eleāzars no Modī pilsētas. Es izvēlējos izmantot vienu no iespējamajiem variantiem, bet citi atrodami ievadā pie rabīnu apraksta.

Mehiltas izcelsme

Rabīniskajā literatūrā ir pazīstami vairāki darbi ar nosaukumu “mehilta”. Tomēr no tiem vienīgais, kas ir saglabājies kā atsevišķs, vienots teksts ar manuskriptu liecību, ir “Rabi Išmaēla Mehilta”. Rabi Šimona bar Johaja Mehiltas teksts modernajā periodā ir rekonstruēts uz vairāku avotu bāzes,¹⁷ bet nekad nav bijis tik autoritatīvs kā “Rabi Išmaēla Mehilta”.

¹⁷ Skat. W. David Nelson, *Mehilta de-Rabbi Shimon bar Yohai: Translated into English, with Critical Introduction and Annotation*, Edward E. Elson Classic (Philadelphia: The Jewish Publication Society, 2006).

Klasiskais un vispārpieņemtais “Rabi Išmaēla Mehilts” (turpmāk tekstā Mehilta) ebreju teksts ir J. Lauterbaha (*Jacob Z. Lauterbach*) izdevums, pirmo reizi izdots 1933. gadā.¹⁸ Šim tulkojumam lietoju 2004. gada pārpublicēto darbu: *Jacob Z. Lauterbach, Mekhilta de-Rabbi Ishmael: A Critical Edition, Based on the Manuscripts and Early Traditions, with an English Translation, Introduction, and Notes* (Philadelphia: The Jewish Publication Society, 2004).

Lauterbaha izdevuma pamatā ir pieci avoti, kā pats autors norāda savā ievadā.¹⁹ Visos šajos avotos atrodams pilns Mehilts teksts, bet tie nav pilnīgi identiski, kas nozīmē, ka to pamatā ir dažādu redaktoru oriģinālie avoti:

1. Oksfordas manuskripts no 1291. gada (Ms. Oxford No. 151 (n. 2)).
2. Minhenes manuskripts no 1435. gada (Ms. Munich Codd. hebr. 117(1)).
3. Mehilts pirmais drukātais izdevums no 1515. gada, Konstantinopoles.
4. Mehilts otrais drukātais izdevums no 1545. gada, Venēcijas.
5. Mehilts izdevums ar Rabi Jūda Nagara (Jehūdā Nagar/ Nadžar) komentāru no 1801. gada.

Kā var redzēt no šī saraksta, agrākie avoti ar pilnu Mehilts tekstu nāk no 13. gadsimta. Darbs ar nosaukumu “Rabi Išmaēla Mehilta” gan ir minēts agrāk – 11. gadsimta

¹⁸ Šim tekstam, protams, ir arī nepilnības un kritiķi, piemēram, skat. Daniel Boyarin, “Analogy vs. Anomaly in Midrashic Hermeneutic: Tractates Wayyassa and Amaleq in the Mekilta,” *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 106, No. 4 (1986): 666. n. 29. Skat. arī Louis Finkelstein, “The Mekilta and Its Text,” *Proceedings of the American Academy for Jewish Research*, Vol. 5 (1933–1934): 3–54, kur autors salīdzina Lauterbaha izdevumu ar H. S. Horovica izdevumu, secinot, ka Lauterbaha izdevums, lai arī ar nepilnībām, ir pārāks.

¹⁹ *Jacob Z. Lauterbach, Mekhilta de-Rabbi Ishmael: A Critical Edition, Based on the Manuscripts and Early Traditions, with an English Translation, Introduction, and Notes* (Philadelphia: The Jewish Publication Society, 2004), xxxii–xxxix.

autoru darbos.²⁰ Šis ir visvēlākais iespējamais Mehiltas izcelsmes datējums.²¹

Tomēr visi pētnieki atzīst Mehiltu par daudz senāku tekstu. Darba nosaukumā minētais Rabi Išmaēls bija ievērojams tanaju skolotājs 1.–2. gadsimtā. Vispārpieņemtais viedoklis ir, ka darbs nosaukts viņa vārdā nevis tāpēc, ka Rabi Išmaēls ir sarakstījis vai rediģējis Mehiltu, bet gan tāpēc, ka viņš ir pirmā argumentatīvā viedokļa autors.²² Neskatoties uz to, daudzi pētnieki uzskata, ka lielākā daļa materiāla Mehiltā nāk no tanaju paaudzes un ir viens no vecākajiem tekstiem.²³ Viens no argumentiem par labu šim viedoklim ir tas, ka autori, kas minēti vārdā Mehiltas tekstā, ir tanaji.

Lielākā daļa pētnieku ieņem vidusceļu attiecībā uz Mehiltas datēšanu. Fakts, ka Talmūdā nekur nav minēts šāds darbs ar nosaukumu “Mehilta”, liek domāt, ka tas nebija pazīstams tās paaudzes pētniekiem, amoraītiem, vismaz ne ar tādu vārdu.²⁴ Štembergers (*Gunter Stemberger*), kurš neuzskata, ka Mehiltas pamatā ir senas tanaju tradīcijas, tomēr secina, ka darba pēdējā redakcija nāk no 3. gadsimta otrās puses.²⁵ Tas ir viedoklis, kuram seko arī šis raksts.

Mehiltas izcelsmes vieta nav zināma, bet tiek pieņemts, ka tā galvenokārt tika sarakstīta Israēlas Zemē (gan ne Jeruzalemē, kas 3. gadsimtā bija jūdiem aizliegta teritorija). Tomēr ir skaidri uzskatāms tas, ka Mehilta tika sarakstīta lietošanai šauram speciālistu lokam nopietnām teksta studijām.

Lielākā daļa izteicienu Mehiltā ir anonīmi, tie netiek īpaši ievadīti vai arī iesākas ar “citi saka”, “mēs esam mācījušies” u. tml. Tomēr Mehiltā lasām arī daudzus izteicienus, kas doti

²⁰ Skat. Gunter Stemberger, *Introduction to the Talmud and Midrash*, Second Edition (Edinburgh: T & T Clark, 1996), 252.

²¹ B. Z. Wacholders īpaši aizstāv vēlu Mehiltas datējumu – astotajā gadsimtā Ēģiptē vai citur Ziemeļāfrikā, skat. B. Z. Wacholder, “The Date of the Mekilta de-Rabbi Ishmael,” *HUCA* 39 (1968): 117–144.

²² Skat. traktātu Pisha, 2. nodaļu, Lauterbach, *Mekhilta*, 11. Saskaņā ar šo viedokli Pishas 1. nodaļa uzskatāma par darba ievadu (skat. Stemberger, *Introduction*, 252).

²³ Skat. Lauterbach, *Mekhilta*, xxv–xxvi.

²⁴ Jāpiemin, ka pats termins “mehilta” ir atrodams Talmūdā, bet ar nozīmi “cits likumu kodekss nekā *baraita*” (skat. Pes.48a, Tem.33a).

²⁵ Skat. Stemberger, *Introduction*, 255. Tā uzskata arī Daniels Bojarins, kas pētījis Mehiltu padziļināti, skat. Boyarin, “Analogy vs. Anomaly,” 665. n. 31.

kāda zināma skolotāja vārdā. Pats Rabi Išmaēls²⁶ nav tieši citēts traktāta “Amalēks” 1. nodaļā.²⁷ Šeit ir pieminētas šādas autoritātes: Rabi Jehošua (Jozua), Rabi Eleāzars Hisma²⁸, Rabi Eleāzars Hamodī (Eleāzars no Modī), Rabi Eliēzers (Eliezers), Rabi Eleāzars²⁹, Rabi Josi ben Halifta, Rabi Jūda Hanasī (Jehūdā Valdnieks³⁰), Rabi Nātans, Rabi Hananija, Isī ben Jūda (Isī ben Jehūdā). Daži no šiem vārdiem minēti tikai vienu reizi šajā nodaļā, piemēram, Isī ben Jūda un Rabi Eleāzars Hisma (pēdējais minēts tikai vēl vienu reizi visā Mehiltā³¹).

Visvairāk “Amalēka” 1. nodaļā citēts Rabi Jehošua, septiņas reizes. Rabi Jehošua, citur saukts pilnā vārdā Jehošua ben Hananija, ir labi pazīstams vārds rabīniskajā literatūrā. Viņš ir minēts vairākās vietās Talmūdā³² un tiek uzskatīts par vienu no ievērojamākajām rabīniskajām autoritātēm starp otrās paaudzes tanajiem.³³ Rabi Jehošua traktātā “Amalēks” bieži tiek citēts blakus Rabi Eleāzaram Hamodī³⁴. Viņu viedokļu pretnostatīšana raksturīga viscaur Mehiltas tekstā.³⁵ Tā ir viena no Mekhiltas un klasiskās rabīniskās literatūras pazīmēm – dažādu viedokļu pierakstīšana vienu blakus otram.

²⁶ Pilnā vārdā Rabi Išmaēls ben Eliša.

²⁷ Pastāv arī viedoklis, ka lielākā daļa izteikumu Mehiltā, kuri nav piedēvēti kādam citam avotam, nāk no Rabi Išmaēla un viņa skolas, skat. I. Singer, J. Z. Lauterbach, “Mekilta,” *Jewish Encyclopedia*, <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/10594-mekilta> (skatīts 21.08.2018.)

²⁸ Citos avotos saukts arī par Eleāzaru Hasma vai Eleāzaru ben Hisma/Hasma, skat. <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/5536-eleazar-eliezer-b-hisma> (skatīts 22.08.2018.)

²⁹ Iespējams, domāts Rabi Eleāzars ben Šimons. Vienīgā vieta, kur “Amalēka” 1. nodaļā viņš minēts, Rabi Šimeona bar Johaja Mehiltā rakstīts “Eliēzers”, nevis “Eleāzars”.

³⁰ Saukts arī vienkārši Rabi vai Rabi Hakadoš jeb Rabi Svētais.

³¹ Skat. Lauterbach, Index II, *Mekhilta*, 532–539. R. Hananija minēts divas reizes “Amalēka” 1. nodaļā, bet viņa vārds neparādās nekur citur Mehiltā.

³² Piemēram, Gittin 56a, Sanhedrin 32b, Berakhot 28a utt., Jehošua vārds minēts arī citos rabīniskajos avotos, piemēram, Toseftā un *Avot de Rabbi Natan*.

³³ Vairāk par Rabi Jehošua var lasīt: J. Podro, *The Last Pharisee: The Life and Times of R. Joshua ben Hananiah* (New York: Vallentine Mitchell, 1959). William Scott Green, *The Traditions of Joshua ben Hananiah. Studies in Judaism in Late Antiquity* (Leiden: Brill, 1981).

³⁴ Eleāzars Hamodī arī minēts Talmūdā, piemēram, Sanh. 22a un Bava Batra 10b.

³⁵ Vairāk par to var lasīt Boyarin, “Analogy vs. Anomaly,” 659–666.

Katrā klasiskā rabīniskā perioda paaudzē ir pazīstami argumentējošu rabīnu pāri, sākot ar Hilēlu un Šamaju 1. gadsimtā līdz Rabi Išmaēlam un Rabi Akivam vēlākajā tanaju paaudzē. Rabīniskajā literatūrā mēs neatrodam tieksmi pēc ārējas viedokļa vienotības, tās uzsvars ir tieši uz daudzveidību un spēju savu viedokli argumentēt.

Mehiltas struktūra

“Rabi Išmaēla Mehilta” ir skaidrojums par 2. Mozus grāmatu. Tā tiek uzskatīta par halahisku midrāšu jeb Bībeles teksta skaidrojumu, kura uzsvars ir uz likumiem.³⁶ Piemēroti šim uzskatam, Mehilta iesākas nevis ar 2. Mozus grāmatas 1. nodaļas skaidrojumu, bet gan ar diskusiju par pirmajiem likumiem, kas sastopami šajā grāmatā, proti, 2.Moz. 12. nodaļu. Mehiltas skaidrojumi beidzas ar 2.Moz.35:3.

Mehilta seko Bībeles tekstam, komentējot pantu pēc panta, atsevišķas frāzes vai vārdus. Šie skaidrojumi nav sistemātiski – vienam vārdam var tikt veltītas vairākas lapaspuses, bet citur veselas nodaļas nav skaidrotas nemaz. Svarīgs izlaidums ir 2.Moz.23:20–31:11, 35:4–40:38, kur aprakstīta Saiešanas telts būvēšana – te atrodami daudzi likumi, kas plaši izmantoti citur halahā.³⁷ Mehiltas redaktoru izmantotais princips skaidrojumu atlasīšanā nav zināms, bet midrāšu pētnieks Jēkabs Noizners (*Jacob Neusner*) uzskata, ka Mehilta ir “jūdaisma pirmā Rakstu enciklopēdija”,³⁸ proti, autoritatīvs izteikumu krājums bez noteikta pamatprincipa. Edvards Goldmans (*Edward Goldman*) savukārt uzskata, ka Mehiltā ir vienojošais elements, un tas ir “poētisks iztēles plūdums”.³⁹

Mehiltas nosaukums nāk no vārda “traktāts”. Kā raksta Lauterbahs, šis nosaukums tai dots tāpēc, ka, atšķirībā no citiem halahiskajiem midrāšiem, tā no pašiem sākumiem ir

³⁶ Visi tanaju paaudzes midrāši tiek uzskatīti par halahiskiem midrāšiem.

³⁷ Šo nodaļu midrāšs visdrīzāk veidoja kā atsevišķu darbu.

³⁸ Skat. Jacob Neusner, *Mekhilta According to Rabbi Ishmael: An Introduction to Judaism's First Scriptural Encyclopaedia* (Atlanta, Georgia: Scholars Press, 1988).

³⁹ Edward A. Goldman, Review of “Mekhilta: An Analytical Translation. Vol. 1. Jacob Neusner,” *Journal of American Oriental Society* 111 (1991): 395.

tikusi sadalīta traktātos un nodaļās.⁴⁰ Dažādos manuskriptos un izdevumos Mehiltas teksta sadalījums atšķiras. Pēc rūpīgas traktātu iedalījuma vēstures izpētes⁴¹ Lauterbahs savā izdevumā mēģina atainot oriģinālo sadalījumu deviņos traktātos: “Pasā” (*Pisha*⁴²) (komentē par 2.Moz.12:1–13:16); “Atlaišana” (*Beshallah*) (13:17–14:71); “Dziesma” (*Shirata*) (15:1–21); “Vadija” (*Vayassa*) (15:22–17:7); “Amalēks” (*Amalek*) (17:8–18:27); “Mēnesi” (*Bahodesh*) (19:1–20:23); “Zaudējumi” (*Nezikin*) (21:1–22:23); “Nauda” (*Kaspa*) (22:24–23:19); “Šabats” (*Shabbata*) (31:12–17, 35:1–3).

Traktāts “Amalēks” ne visos izdevumos ir iedalīts tā, kā to dara Lauterbahs savā Mehiltā. Drukātajos izdevumos tāds traktāts vispār neeksistē, tā vietā ir garāks iepriekšējais traktāts (“Vadija”), kuram pievienotas “Amalēka” pirmās divas nodaļas. Nākamās divas nodaļas šajos izdevumos veido atsevišķu īsu traktātu “Jetro”. Lauterbahs, pamatojoties uz manuskriptu liecību, ir atgriezies pie, kā viņš pārliecināts, sākotnējā iedalījuma – traktāta “Amalēks” ar četrām nodaļām.⁴³ Traktāta pirmās divas nodaļas komentē Bībeles stāstu par to, kā Israēls karoja ar Amalēku (2.Moz.17:8–16). Nākamās divas nodaļas pievēršas stāstam par Mozus sievastēva vizīti Israēla nometnē (2.Moz.18:1–27).

“Amalēka” 1. nodaļa sākas ar komentāru par 2.Moz.17:8 “Tad nāca Amalēks”. Nodaļa beidzas ar komentāru par 2.Moz.17:13 “Un Jozua uzvarēja Amalēku un viņa ļaudis ar zobenu”. Nodaļa labi iederas vispārējā komentāru struktūrā, tajā atrodamī daudzi tipiski midrāša interpretācijas paņēmieni.

Piezīmes par tulkojumu un komentāriem

Kā jau minēts, sekojošais tulkojums veikts, balstoties uz Lauterbaha 2004. gada izdevumu. Tulkots no ebreju valodas, konsultējot arī angļu tulkojumu. Diemžēl šim tulkotājam

⁴⁰ Jacob Z. Lauterbach, “The Name of the Mekilta,” *The Jewish Quarterly Review*, Vol. 11, No. 2 (1920): 191–192.

⁴¹ Skat. Jacob Z. Lauterbach, “The Arrangement and the Division of the Mekilta,” *HUCA* 1 (1924): 427–466.

⁴² Nosaukumi iekavās ir Lauterbaha izdevuma angļiskotie traktātu virsraksti.

⁴³ Vairāk skatīt Lauterbach, “The Arrangement and the Division of the Mekilta,” 427–466, īpaši 454–455.

nebija iespējams konsultēt citus Mehiltas tulkojumus, piemēram, Jēkaba Noiznera izdevumu.⁴⁴ Bībeles citāti ir ņemti no 2012. gada Latvijas Bībeles biedrības izdevuma, tomēr dažās vietās to nācās mazliet pamainīt, jo Mehiltas skaidrojums attiecās uz citu vārdu nozīmi vai vārdu, kas nav ietverts latviešu tulkojumā.⁴⁵ Komentāri ir mani, balstīti uz vairāku gadu midrāšu studiju pieredzi.

Visbeidzot, kāpēc šim tulkojumam izvēlējies tieši traktāta “Amalēks” 1. nodaļu? Pirmkārt, ierobežotā raksta apjoma dēļ nebija iespējams piedāvāt vesela traktāta tulkojumu. Otrkārt, “Amalēks” ir labs piemērs tipiskajam klasiskā midrāša rakstīšanas stilam, turklāt tas ir viens no Mehiltas traktātiem, kurā galvenokārt atrodams stāstījuma jeb agadiskais materiāls, kurš latviešu lasītājam būtu vieglāk saprotams. Treškārt, Amalēka stāstā un traktātā apspriestas tēmas, kas, manuprāt, ir svarīgas arī mūsdienu Latvijas situācijā, piemēram, vai mēs spējam ko mainīt un vai mums ir kas jāmaina, ja cilvēki un grupas, kā mums šķiet, dara mums pāri.

Ļoti ceru, ka šis ir tikai pirmais solis garākā projektā, kas noslēgsies ar visa traktāta “Amalēks” un citu Mehiltas daļu tulkojumu latviski.

⁴⁴ Neusner, *Mekhilta According to Rabbi Ishmael*. Vāciski Mehilta pieejama šādā izdevumā: Gunter Stemberger, *Mekhilta de-Rabbi Jishma'el: Ein fruher Midrasch zum Buch Exodus* (Berlin: Verlag der Weltreligionen, 2010).

⁴⁵ Sekojošajos pantos parādās izmaiņas: 2.Moz.17:9 (“mums”); 1.Moz.4:7; 1.Moz.49:6, 7; 2.Moz.25:34; 2.Moz.17:13 (“zobena asmens”).

Traktāta “Amalēks” 1. nodaļa (2.Moz.17:8–13)

“**Tad nāca Amalēks**” (17:8) Rabi Jehošua un Rabi Eleāzars Hisma saka: Šī rakstu vieta ir līdzība un ir jāizskaidro līdzīgi kā Ījaba grāmatā, kur teikts: “Vai donis augš, kur dūņu nav? Vai niedre sliesies, kur nav ūdens?” (Īj.8:11) Vai tiešām iespējams donim augt, kur dūņu nav? Vai iespējams niedrei slieties, kur nav ūdens? Tāpat nav arī iespējams Israēlam dzīvot, kā tikai nodarbojoties ar Toras vārdiem. Un tādēļ, ka viņi nošķīrās no Toras vārdiem, nāca pār viņiem ienaidnieks, jo ienaidnieks citādi nenāk, kā tikai grēka dēļ un pārkāpuma dēļ. Tāpēc ir teikts: “Tad nāca Amalēks”.

Komentārs

Rakstu vieta, kas stāsta par Amalēka ierašanos, sākas ļoti pēkšņi, bez kāda ievada. Iepriekšējais stāsts ir par to, kā israēlieši strīdas ar Mozu, kurn slāpēs un tiek padzirdīti (2.Moz.17:1–7). Tad pēkšņi tēma tiek mainīta ar 8. pantu: “Tad nāca Amalēks”. Midrāšs parasti pievērš īpašu uzmanību šādiem negaidītiem stāsta pavērsieniem, šajā gadījumā tas apspriež, ko nozīmē tas, ka Amalēks nāca, un kāpēc tas nāca bez brīdinājuma. “Ienaidnieks citādi nenāk, kā tikai ..” ir izteiciens, kas lietots vairākas reizes Mehiltā.⁴⁶

Rabi Eleāzars Hamodī saka: “**Tad nāca Amalēks**” – tāpēc, ka Amalēks iezagās zem mākoņa spārnēm un laupīja un nogalināja Israēla dvēseles, kā teikts: “kā viņš ceļā tev nāca pretī .. viņš Dieva nebijās!” (5.Moz.25:18). Citi saka: “viņš Dieva nebijās” nav nekas cits kā Israēls, kurš nepildīja micvas.

Rabi Eliēzers saka: “**Tad nāca Amalēks**” – viņš nāca atklāti. Tāds skaidrojums dots tāpēc, ka visas citas reizes, kad viņš nāca, tas nāca slepeni, kā teikts: “kā viņš ceļā tev pēkšņi nāca pretī ..” (5.Moz.25:18). Bet šajā nākšanā tas nenāca citādi kā atklāti. Tāpēc ir teikts “Tad nāca Amalēks” – viņš nāca atklāti.

⁴⁶ Traktāta “Vadija” 7. nodaļā, tālāk “Amalēka” 1. nodaļā.

Komentārs

Israēla kauja ar Amalēku ir aprakstīta divās Rakstu vietās – 2.Moz.17:8–16 un 5.Moz.25:17–19. Pirmajā vietā rakstīts, ka Amalēks “nāca” (ebrejiiski *bā*), otrajā – tas satika jeb pēkšņi uzkrita (ebrejiiski *qārā*). Midrāšs neskatās uz katru Rakstu grāmatu vai tekstu atsevišķi (kā vēsturiski kritiskā Bībeles pētniecība), bet uztver visus Rakstus kā vienu vienotu tekstu. Tāpēc šeit midrāšs meklē atbild uz darbības vārdu nesakritību divos tekstos par vienu un to pašu notikumu.

“Mākoņa spārni” attiecas uz mākonī, ko Dievs nolika, lai tas seko līdzī israēliešiem viņu gājienā no Ēģiptes, 2.Moz.13:21. Tie apzīmē Dieva pasargāšanu un īpašo klātbūtni, kas iet līdzī Israēlam.

Interesanti, kā midrāša autori uz maiņām vaino Israēlu un Amalēku par uzbrukuma iemeslu: reizēm tiek vainots Israēls, jo tas nestudē Toru vai netur baušļus, reizēm tiek vainots Amalēks, jo tas ir slepkava un nekaunīgs. Šis argumentācijas veids – uz maiņām vainojot vienu vai otru kara sāksnā – turpinās arī tālāk traktātā “Amalēks”.

Rabi Josi ben Halifta saka: “**Tad nāca Amalēks**”, jo tas nāca ar plānu. Amalēks savāca kopā visas tautas un sacīja tām: “Nāciet un palīdziet man pret Israēlu!” Tie viņam teica: “Mēs nespēsīm stāties tiem pretī. Faraons nespēja stāties tiem pretī, jo Svētais (Lai Viņš Svētīts)⁴⁷ to noslīcināja Niedru jūrā, kā teikts: “bet faraonu un viņa karapulku iemeta Niedru jūrā”. (Ps.136:15) Kā tad lai mēs spētu stāties tiem pretī!” Viņš tiem sacīja: “Nāciet un sekojiet šim plānam, ko es jums lieku priekšā! Ja viņi mani uzveic, tad bēdziet prom, bet ja ne, tad nāciet un palīdziet man pret Israēlu.” Tāpēc ir teikts “Tad nāca Amalēks”, jo tas nāca ar plānu.

Komentārs

Šajā fragmentā ir norādīts, ka Amalēka uzbrukums nozīmēja vairāk par vienas tautas uzbrukumu Israēlam. Aiz Amalēka uzbrukuma slēpjas daudzu tautu potenciālie uzbrukumi. Ja Amalēks nebūtu sakauts, Israēlam nāktos cīnīties ar citām

⁴⁷ Viens no Dieva vārdiem rabīniskajā literatūrā, parasti apzīmēts ar saīsinājumu *HKBH* (*Hakadoš Barūh Hū*).

tautām. Interesanti atzīmēt, ka Amalēks aicina citas tautas palīdzēt tikai gadījumā, ja viņš uzvarētu, nevis gadījumā, ja viņš zaudētu. Saskaņā ar šo skaidrojumu citas tautas jau bija nobijušās pēc tā, kas notika ar faraonu, un nebija gatavas palīdzēt Amalēkam uzbrukumā. Savā ziņā Israēls vai, precīzāk, Dievs šīs tautas jau bija uzvarējis.

Rabi Jūda Hanasī saka: Cauri piecām tautām gāja Amalēks, lai nāktu vest karu ar Israēlu, kā teikts: “Negeba zemē mīt amalēkieši” (4.Moz.13:29) – viņš no tiem visiem bija vistālāk iekšienē.

Rabi Nātans saka: Amalēks nenāca citādi kā tikai no Seīra kalniem. Četri simts parsangu⁴⁸ gāja Amalēks, lai nāktu vest karu ar Israēlu.

Citi saka: Lai nāk nepateicīgais Amalēks un soda tautu, kas ir nepateicīga. Līdzīgi tam: “Pret viņu sazvērējās šie ļaudis: amonietis Zābāds, Šimāta dēls, un moābietis Jehozābāds, Šimrīta dēls.” (2.Lku.24:26) Lai šie nepateicīgie nāk un soda nepateicīgo Joāšu, kā ir sacīts: “Kēniņš Joāšs nepieminēja laipnību, ko bija parādījis viņa tēvs Jehojāda, – viņš nokāva tā dēlu. Mirstot tas teica: “Kungs redz un atmaksā!”” (2.Lku.24:22) Un kāda bija viņa atmaksa? “Gada beigās aramieši devās karā un nāca...” (2.Lku.24:23) Un ir teikts: “Kungs viņiem nodeva visu lielo jūdu karaspēku.” (2.Lku.24:24) Kāpēc tā? “Jo tie bija pametuši Kungu, savu tēvu Dievu! Tā viņi Joāšam sprieda tiesu.” (2.Lku.24:24) Nelasi “tiesu” (*šefatīm*), bet gan “apsmieklu” (*šiputīm*). Un kādu apsmieklu viņi tam darīja? Tie saka: Viņi nolika pār to nežēlīgus sargus, kuri savā mūžā nav atzinuši sievieti, un viņi to mocīja ar sodomiju, kā ir teikts: “Un klups Israēla lepnība...” (Hoz.5:5) Tā ir rakstīts: “Aramieši aizgāja, pametot Joāšu smagi sasirgušu, un kalpi sazvērējās pret viņu priestera Jehojādas dēlu asiņu dēļ. To nokāva savā gultā. Viņš nomira.” (2.Lku.24:25)

Komentārs

Šis skaidrojums rāda, kā Mehilta var būt radusies no komentāriem, kas nemaz nav sākotnēji bijuši saistīti ar traktāta tiešo tekstu, šajā gadījumā 2.Moz.17:8. Šai skaidrojumā daudz vairāk

⁴⁸ Persiešu jūdze.

ir komentēts par 2. Laiku grāmatas 24. nodaļu un ķēniņa Joāša likteni. Abi teksti ir saistīti tematiski – Israēls ir nepateicīgs, un gadījums ar Joāšu rāda, ka nepateicīgie tiek sodīti ar močībām. Nekur šajā fragmentā nav paskaidrots sīkāk, kādā ziņā Israēls ir nepateicīgs, bet pēc citiem fragmentiem ir zināms, ka Amalēka stāsts tiek cieši saistīts ar iepriekšējo Bībeles stāstu – Israēla kurnēšanu, ka Dievs viņiem nedod ūdeni (2.Moz.17:1–7). Israēls ir nepateicīgs par to, ko Dievs dod, un prasa vēl vairāk, tāpēc Dievs viņus soda ar Amalēka uzsūtīšanu.

Šajā fragmentā redzama skaidrošanas metode, kas bieži tiek pielietota midrašā – Bībeles vārda patskaņu (dažreiz arī līdzskaņu) maiņa, kas palīdz skaidrojuma (*šefatīm* – *šiputīm*⁴⁹). Ebreju valodā tas ir viegli iespējams, jo rakstībā izmanto tikai līdzskaņus.

“Un karoja ar Israēlu Refidīmā” (17:8) Rabi Hananija sacīja: Es prasīju Rabi Eleāzaram⁵⁰, kad viņš sēdēja lielajā sanāksmē⁵¹: “Kas ir Refidīmā?” Viņš man sacīja: “Tieši tā, kā to dzirdi.” Vēl sacīja Rabi Hananija: Es prasīju Rabi Eleāzaram: “Kāpēc Israēls ievēro pirmdzimto ēzeļu izpirkšanu, bet ne pirmdzimto zirgu un kamieļu izpirkšanu?” Viņš man sacīja: “Tā ir ķēniņa pavēle. Un vēl arī tāpēc, ka tajā laikā Israēlam pa rokai bija tikai ēzeļi. Nebija neviena paša israēlieša, kurš bija iznācis [no Ēģiptes] un kuram nebūtu deviņdesmit ēzeļu apkrauti ar sudrabu un zeltu.”

Citi saka: Refidīmā nenozīmē neko citu kā “vārgas rokas”, jo Israēls atrasisīja savas rokas no Toras vārdiem. Tāpēc nāca pār viņiem ienaidnieks, jo ienaidnieks citādi nenāk, kā tikai tad, ja paliek vārgas rokas Toras lietā, kā ir teikts: “Kad Rehabeāma valdīšana bija kļuvusi pamatīga un stipra, viņš atmata Kunga bauslību un viss Israēls kopā ar viņu.” (2.Lku.12:1) Un kas bija sods par to? “Ķēniņa Rehabeāma piektajā gadā Ēģiptes ķēniņš

⁴⁹ Šajos vārdos f un p ir viens un tas pats līdzskanis, kuru var izrunāt divējādi.

⁵⁰ Par Rabi Eleāzara vārdu skatīt piezīmi iepriekš, n. 29.

⁵¹ Par “sanāksmes vietu” jeb skolu, *motva* vai *metivta* vairāk var lasīt grāmatā: David M. Goodblatt, *Rabbinic Instruction in Sasanian Babylonia*, Studies in Judaism in Late antiquity, Vol. 9 (Leiden: E. J. Brill, 1975), 76ff., īpaši n. 22 (76. lpp.), kur pieminēta šī Mehilts vieta.

Šīsaks nāca pret Jeruzālemi. Viņš ņēma Kunga nama dārgumus..." (1.Ķēn.14:25–26) Un šī ir viena no trim lietām, kas atgriezās savā vietā. Israēla trimdinieki atgriezās savā vietā, kā teikts: "jūsu tēvi senlaik dzīvoja viņpus upes" (Joz.24:2), un ir rakstīts: "tas nopostīja šo namu, bet tautu aizveda gūstā uz Bābeli" (Ez.5:12). Debesu raksts atgriezās savā vietā, kā teikts: "Tik acis tai uzmetīsi – tās vairs nav!" (Sakv.23:5) Ēģiptes sudrabs atgriezās savā vietā, kā teikts: "Ķēniņš Šīsaks nāca..." (1.Ķēn.14:25–26)

Komentārs

Šajā fragmentā sastopam ļoti izplatītu midrāša metodi – vārdu spēli. Vārda "Refidīma" izcelsme nav skaidra, un šī fragmenta autori to izskaidro ar diviem vārdiem *rifjōn jādajim* ("vārgas rokas"), kuri kopā izklausās līdzīgi vārdam "Refidīma". Tāpat šajā fragmentā var redzēt, ka reizēm midrāšs pievieno materiālu, kas nav tieši saistīts ar apskatāmo tēmu. Tā mēs lasām par pirmdzimto ēzeļu izpirkšanu nevis tāpēc, ka tas saistās ar vārda "Refidīma" skaidrojumu, bet tāpēc, ka tā ir vēl viena lieta, ko Rabi Hananija ir pārrunājis ar Rabi Eleāzaru.

Kā citur Mehiltā, "citi" (*aherīm*) norāda, ka Israēlam vaina jāmeklē savā sliktajā attieksmē pret Dievu un viņa Toru.

Un Mozus teica Jozuam: "Izraugies mums vīrus" (17:9)

No tā redzams, ka Mozus padarīja viņu [Jozuu] sev līdzīgu. Mācies, visa pasaule, uzvedību no Mozus, kurš neteica Jozuam "izraugies man vīrus", bet gan "izraugies mums vīrus" – viņš to padarīja sev līdzīgu. No tā redzams, ka skolotājam skolēns ir tikpat dārgs, cik viņš pats sev.

Un kā var zināt, ka cilvēkam viņa drauga gods tikpat svarīgs kā viņa skolotāja gods? Ir teikts: "Tad Ārons teica Mozum: "Ak, mans kungs..." (4.Moz.12:11) Vai viņš nebija tā vecākais brālis? Ko tad nozīmē "Ak, mans kungs"? Viņš to padarīja kā savu skolotāju.

Un kā mēs zinām, ka cilvēkam skolotāja gods tikpat mīļš kā debesu bijāšana? Jo ir teikts: "Un Jozua, Nūna dēls, viens no viņa izvēlētajiem kalpiem, teica: "Mans kungs Mozu, aizliedz viņiem!" (4.Moz.11:28) Viņš tam teica: "Mans skolotāj Mozu, kā Dievs viņiem aizliedz, tā tu viņiem aizliedz." Tāpat var

redzēt gadījumā ar Gēhazī tajā stundā, kad Elīša viņam teica: “Apjoz savus gurnus, ņem manu zizli...” (2.Ķēn.4:29) Viņš sāka iet, atspiedies uz tā zižļa, un aizgāja. Kādi viņam sacīja: “Uz kurienu tu ej, Gēhazī?” Viņš tiem atbildēja: “Atdzīvināt mirušo.” Tie viņam sacīja: “Kā tu spēsi atdzīvināt mirušo, vai ne Svētais (Lai Viņš Svētīts) ir tas, kas nokauj un dara dzīvu?” Kā ir teikts: “Kungs nokauj un dara dzīvu.” (1.Sam.2:6) Viņš tiem atbildēja: “Arī mans skolotājs nokauj un dara dzīvu.”

Komentārs

Šis midrāšs norāda uz hierarhiju, kas vairāk vai mazāk parādās arī citur rabiniskajā literatūrā: skolēns–pats–draugs–skolotājs–Dievs. Skaidrojot pasauli caur skolēna–skolotāja attiecībām, midrāšs norāda uz vidi, no kuras tas cēlies, proti, uz skolu jeb studiju vietu.

“Izraugies mums vīrus” Rabi Jehošua saka: Izvēlies mums varonīgus karavīrus [un] vīrus, kas bīstas grēka. Rabi Eleāzars Hamodī saka: Izvēlies mums tādus, kas bīstas grēka [un] varonīgus karavīrus.

Komentārs

Šis ir klasisks gadījums, kur midrāšs saglabājis divus dažādus viedokļus par vienu tēmu. Midrāšs jautā, kas ir svarīgāks – prasmes karadarbībā vai dievbijība. Šeit izvēlēti un viens otram blakus nolikti abi viedokļi. Daniels Bojarins norāda, ka Rabi Jehošua parasti izvēlas sekot burtiskam teksta skaidrojumam, kas senatnē bija daudz neparastāka pieeja tekstam nekā Rabi Eleāzara Hamodī homilētiskais skaidrojums.⁵²

“Un ej karot ar Amalēku!” (17:9) Rabi Jehošua saka: Mozus viņam sacīja: “Jozua, izej no mākoņa apakšas un cīnies ar Amalēku!” Rabi Eleāzars Hamodī saka: Mozus viņam sacīja: “Jozua, kam tu glabā savu galvu – vai ne kronim? Izej no mākoņa apakšas un cīnies ar Amalēku!”

⁵² Boyarin, “Analogy vs. Anomaly,” 664.

Komentārs

Vārds “ej” šajā Bībeles tekstā ir ar nozīmi “izej, ej laukā”. Midrāšs pārspriež, kāpēc ir šāda vārda izvēle, no kurienes Jozuam bija “jāiziet”. Atkal Rabi Jehošuas skaidrojums ir burtiskāks – Jozuam bija jāiziet no “mākoņa apakšas”, proti, Dieva aizsardzības pār Israēlu (skat. iepriekš “mākoņa spārni”). Rabi Eleāzars šeit saskata norādījumu uz Jozuas nākotni – šī cīņa norādīja uz viņa vēlāko valdīšanu Israēlā. Šī ir pirmā reize Torā, kad pieminēts Jozuas vārds, tāpēc arī viņam šeit pievērsta īpaša uzmanība.

“Rīt es nostāšos” (17:9) Rīt mēs būsīm gatavi un stāvēsim **“kalna galā”**. Tieši tā, kā to dzirdi [tā jāsaprot]⁵³, saka Rabi Jehošua. Rabi Eleāzars Hamodī saka: Rīt izsludināsim gavēni un būsīm gatavi tēvu nopelnos – “gals, virsotne” nav nekas cits kā tēvu nopelni, “kalns” nav nekas cits kā nopelni, kas nāk no mātēm.

Komentārs

Senču nopelni ir svarīgs koncepts rabīniskajā domāšanā. Līdzīgi citām reliģiskajām sistēmām, arī šeit mēs sastopamies ar uzskatu, ka iepriekšējo paaudžu dievbijība un labie darbi ir nopelnījuši Dieva īpašo attieksmi pret viņu bērniem.

Rabi Eleāzara sadalījumam “virsotne” kā norādei uz tēviem un “kalns” kā norādei uz mātēm nav acīm redzama valodnieciska vai tekstuāla pamata. Iespējams, tas bija iedibināts tradicionāls skaidrojums (skatīt turpmāk vienu no nākamajiem midrāšiem, kas to skaidro ar 4.Moz.23:9).

“Ar Dieva nūju rokā” (17:9) Mozus sacīja Dieva priekšā: “Pasaules valdniek! Ar šo zizli tu izvedi Israēlu no Ēģiptes, ar šo zizli tu sašķēli viņiem jūru, ar šo zizli tu darīji viņiem brīnumus un varenus darbus! Ar šo zizli dari viņiem brīnumus un varenus darbus šajā stundā!”

⁵³ Ebrejiski *kišmūō* nozīmē “burtiski”. Par Rabi Jehošua *kišmūō* lietojumu traktātā “Amalēks” skat. Boyarin, “Analogy vs. Anomaly,” 664f.

Īsī ben Jehūdā saka: Šie ir pieci vārdi Torā, kuriem nav sintakses skaidrības: “atzīšana”, “nolādēts”, “rīt”, “mandeļveida”, “un celsies”.

“Atzīšana”, kā teikts: “Vai nav tā – ja tu dari labu – seko atzīšana” (1.Moz.4:7) vai var arī būt: “Atzīšana ir tad, ja tu nedarītu labu” [“atzīšana” pievienots tālākajai teikuma daļai].

“Nolādēts” pantā “Nolādētas viņu dusmas, jo tās stipras” (1.Moz.49:7) vai arī var būt: “jo savās dusmās viņi kauj vīru, kā iegrib, tā pārgriež nolādētam vērsim cīpslas” (1.Moz.49:6-7) [“nolādēts” nobeidz iepriekšējo teikumu].

“Rīt”: “Rīt es nostāšos kalna galā” vai “Ej karot ar Amalēku rīt”.

“Mandeļveida”: “mandeļveida tās kausi un tās ziedi” (2.Moz.25:34b) vai arī “Gaismeklī četri mandeļveida kausi” (2.Moz.25:34a).

“Un celsies”: “un tad šī tauta celsies un maukos” (5.Moz.31:16b) vai arī “redzi, tu apgulsies pie saviem tēviem un tad celsies” (5.Moz.31:16a).

Šie pieci vārdi Torā, tiem nav sintakses skaidrības.

Komentārs

Šis midrāšs rāda rakstītāju izcilās zināšanas par Bībeles teksta tehnisko pusi un, visdrīzāk, rūpīgu teksta studiju rezultātu. Bībele, kuru lietoja Mehiltas sarakstītāji, nebija sadalīta pantos, tajā pat nebija punktācijas zīmju. Līdz ar to šīs Bībeles lasītājiem bija vieglāk saskatīt dažādās iespējas, kā tajā var veidot teikumus.

“Jozua darīja, kā Mozus viņam teica” (17:10), tieši tā, kā viņam tika pavēlēts; viņš nepārkāpa Mozus norādījumu.

Komentārs

Kā minēts iepriekš, šis ir pirmais stāsts, kurā pieminēts Jozua, un midrāša rakstītājiem ir svarīgi, ka šis pirmais stāsts par Jozua uzsver viņa paklausību Mozus norādījumiem. Tas viņu raksturo arī vēlākajā Israēla valdīšanas laikā – sekot Mozus iedibinātajai kārtībai.

“Bet Mozus, Ārons un Hūrs uzkāpa kalna galā” (17:10)
Tā iemesla dēļ, ko mēs jau teicām – lai atgādinātu par tēvu nopelniem un nopelniem, kas nāk no mātēm, kā ir teikts: “No klinšu virsotnēm es tos redzu, no kalniem es tos salūkoju.” (4.Moz.23:9)

Komentārs

Midrāša rakstītājiem ir svarīgi vēlreiz uzsvērt, ka šis notikums neskar tikai dažus cilvēkus noteiktā laika posmā. Israēla kaujai ar Amalēku ir daudz dziļākas saknes un iespaids – tajā sanāk kopā dažādas Israēla paaudzes.

“Un bija tā – kad Mozus turēja savu roku paceltu ..” (17:11) Vai Mozus rokas lika Israēlam uzvarēt, vai viņa rokas satrieca Amalēku? [Nē,] bet gan – visu laiku, kamēr Mozus tur savas rokas paceltas uz augšu⁵⁴, Israēls to uzlūko un tic tam, kurš pavēlēja Mozum tā darīt. Tad Dievs dara viņiem brīnumus un varenas lietas.

Šim līdzīgi: “Kungs sacīja Mozum: “Taisi sev ugunīgu čūsku ..”” (4.Moz.21:8) Vai čūska spēj nogalināt vai padarīt dzīvu? [Nē,] bet gan – visu laiku, kamēr Mozus tā dara, Israēls to uzlūko un tic tam, kurš pavēlēja Mozum tā darīt. Tad Dievs viņiem sūta dziedināšanu.

Šim līdzīgi: “Asinis jums būs par zīmi ..” (2.Moz.12:13) Vai šīs asinis kaut ko dod eņģelim vai arī tās ko dod Israēlam? [Nē,] bet gan – visu laiku, kamēr Israēls tā dara un uzsmērē no šīm asinīm uz savām durvīm, Svētais (Lai Viņš Svētīts) par viņiem apžēlojas, kā teikts: “Kungs paies garām ..” (2.Moz.12:23)

Rabi Eliēzers saka: Kāpēc ir teikts **“Israēls uzvarēja”** vai **“uzvarēja Amalēks”**? Bet gan [tāpēc, ka] visu laiku, kamēr Mozus pacēlis savas rokas uz augšu – tas nozīmēja, ka nākotnē Israēls stāvēs stingri Toras vārdos, kuri tiks doti ar viņa roku. Kad viņš nolaiž savas rokas – tas nozīmē, ka nākotnē Israēls nolaidīsies Toras vārdos, kuri tiks doti ar viņa rokām.

Komentārs

Mozus roku pacelšana vai nolaišana kaujas laikā ar Amalēku ir visa šī Bībeles stāsta centrā. Arī Mehilta tam piešķir lielu

⁵⁴ Burtiski “augstienes priekšā”.

uzmanību. Midrāša autori velta lielas pūles, lai paskaidrotu, ka šajā stāstā nav nekādas maģijas Mozus darbībā. Īstos brīnumus dara Dievs un Israēla ticība, Mozus rokas tikai norāda uz tiem abiem.

“Kad Mozus rokas nogura” (17:12) no šī izriet, ka cilvēks nedrīkst novilcināt likuma izpildi. Ja Mozus nebūtu teicis Jozua: “Izraugies mums vīrus”, viņš nebūtu tā nopūlējies. Citi saka: Mozus rokas tajā stundā bija tik smagas kā cilvēkam, kas izstieptās rokās tur divas ūdens krūkas.

“Viņi paņēma akmeni un palika zem tām” (17:12) Vai viņiem nebija kāds paklājs vai pēlis vai spilvens, ko nolikt Mozum apakšā? Bet gan – Mozus teica, skat. citur.

Komentārs

Midrāšs beidzas ar “skatīt citur”. Tas nozīmē, ka Mehilta jālasa kopā ar citiem tekstiem, tā ir tikai viens no bagātās tradīcijas materiāliem. Lai uzzinātu midrāša nobeigumu, Lauterbahs piedāvā lasīt Talmūdu, Ta'an 11a.⁵⁵ Tajā mēs lasām: “Cilvēkam būtu jācieš grūtības kopā ar kopienu. Līdzīgi mēs atrodam ar Mozu, mūsu skolotāju, ka viņš cieta grūtības ar kopienu, kā ir teikts: “Mozus rokas nogura, viņi paņēma akmeni un palika zem tām.” (2.Moz.17:12) Vai Mozum nebija paklāja vai pēja, uz kura sēdēt? [Bija,] bet Mozus sacīja tā: “Tā kā ebreju tauta ir grūtībās, es arī būšu grūtībās.””⁵⁶

“Ārons un Hūrs turēja viņa rokas” (17:12), lai tās neceļas un nenolaižas, **“un viņa rokas palika izstieptas⁵⁷, kamēr norietēja saule” (17:12)**. Tas nozīmē, ka viņiem bija gavēnis – tie ir Rabi Jehošua vārdi. Rabi Eleāzars Hamodī saka: Tajā stundā grēks bija smags uz Mozus rokām un viņš nespēja to noturēt. Ko viņš darīja? Viņš pievērsās tēvu nopelniem, kā ir teikts: “viņi paņēma akmeni un palika zem tām” – tie ir tēvu nopelni; “viņš sēdēja uz tā” – tie ir nopelni, kas nāk no mātēm. “Bet Ārons un Hūrs...” un kāpēc ir teikts **“no abām**

⁵⁵ Skat. Lauterbach, *Mekhilta*, 260. n. 6.

⁵⁶ Skat. <https://www.sefaria.org/Taanit.11a?lang=bi> (skatīts 23.08.2018.)

⁵⁷ Vārds nozīmē arī “nekustīgas, drošas, uzticīgas”.

pusēm⁵⁸? Bet gan tāpēc, ka Ārons pieminēja Jūdas nopelnu un Hūrs pieminēja Levī nopelnu. Šī iemesla dēļ ir teikts: tāpēc ne mazāk kā trīs cilvēkiem jānāk šķirsta priekšā draudzes gavēņa dienā.

Komentārs

Hūrs nāca no Jūdas cilts un Ārons no Levī cilts, tā viņi katrs pieminēja otra cilts nopelnu.

Gavēņa dienas tradīcijas tiek saistītas ar šo tekstu – trīs Israēla vadītāji kalna galā nozīmē trīs cilvēkus, kas gavēņa dienā draudzes priekšā stājas lasīt tās dienas lasījumus.

“Un viņa rokas palika izstieptas” (17:12) Ar vienu roku [viņš rāda,] ka ar to viņš nekā nav saņēmis no Israēla, un ar otru roku Mozus sacīja Svētā (Lai Viņš Svētīts) priekšā: “Pasaules valdnieki! Ar manu roku tu izvedi Israēlu no Ēģiptes, un ar manu roku tu sašķēli viņiem jūru, un ar manu roku tu darīji viņiem brīnumus un varenus darbus! Tāpat ar manu roku dari viņiem brīnumus un varenus darbus šajā stundā!”

Komentārs

Šī ir otrā reize šajā īsajā nodaļā, kad gandrīz burtiski tiek atkārtota tā pati frāze “tu izvedi Israēlu no Ēģiptes... tu sašķēli viņiem jūru utt.” (skat. iepriekš pie 17:9 “ar Dieva nūju rokā”). Midrāšs nebaidās atkārtot vienu un to pašu, bet ir arī jāievēro atšķirīgās detaļas. Iepriekš frāzes objekts bija Mozus zizlis, bet šajā reizē tā ir viņa roka. Kāda ir šīs atšķirības nozīme, nevienā vietā nav pateikts, tas paliek lasītāja interpretācijai.

“Kamēr norietēja saule” (17:12) Jo mēs esam mācījušies par visām karaļvalstīm, ka tās neved karu, kā tikai līdz sešām stundām, bet šī ļaunā karaļvalsts ved karu no saullēkta līdz vakaram.

Komentārs

Midrāšs atkal atgādina, ka Amalēka uzbrukuma iemesls ir viņa īpašais ļaunums, amalēkieši bija ļaunāki par citām tautām.

⁵⁸ Burtiski: “no tās [puses] viens un no tās [puses] viens”.

“Un Jozua uzvarēja⁵⁹ Amalēku un viņa ļaudis” (17:13)
Rabi Jehošua saka: Viņš [Jozua] nogāja un nocirta galvas va-
roņiem, kas bija ar to [Amalēku], kas stāvēja kaujas pirmajās
rindās. Rabi Eleāzars Hamodī saka, ka šeit lietots *notarikon*
[saīsinājums]: viņš tos padarīja slimus, viņš tiem lika drebēt,
viņš tos sagrāva.

“Amalēku” – tieši tā, kā to dzirdi, proti, viņu pašu
[Amalēku], viņa sievu un viņa bērņus.

“Viņa ļaudis” – tie ir viņa karotāji, kas ar viņu; un kad
saka **“un”** – tie ir karotāji, kas ar viņa dēliem.

Komentārs

Mehilta šeit lieto grieķu vārdu *notarikon*, kas acīmredzot bija
tehnisks midrāšistu lietots termins. *Notarikon* nozīmē saīsinā-
jumu, kad aiz viena vārda var stāvēt vairāki vārdi, dažreiz pat
teikums.⁶⁰ Šajā gadījumā Rabi Eleāzars Hamodī to lieto, lai iz-
skaidrotu Jozuas darbību, jo Bībeles teksts šeit lieto nevis ieras-
to vārdu “sakāva”, bet gan “pavājināja, pazemoja”. Trīs darbības
vārdi “padarīt slimu”, “likt drebēt”, “sagraut” no atsevišķiem to
burtiem izveido vārdu *vajahalōš*, “uzvarēja, pavājināja”.

“Ar zobena asmeni” (17:13) Rabi Jehošua saka: Viņš tos ne-
sakropļoja, bet gan apgājās ar viņiem žēlsirdīgi.

Rabi Eliēzers saka: Kāpēc ir sacīts “ar zobena asmeni
(*pē*)”? Lai mēs mācītos, ka šis karš nebija citāds kā tikai ar
Visspēcīgā pavēli (*pē*).

Citi saka: Ar viņiem tika piepildīti sekojošie raksti: “Kā es
esmu dzīvs! – saka Kungs Dievs, es tevi nodošu asinīm, asinis
tevi vajās! Tādēļ ka tu nenīdi asinsizliešanu, asinis tevi vajās!”
(Ecek.35:6)

Komentārs

Traktāta “Amalēks” 1. nodaļas pēdējais midrāšs komentē iz-
teicienu “ar zobena asmeni”. Midrāšs pārspriež, kāpēc Bībeles
tekstam nepietika ar vārdu “zobens”, bet tam vēl ir pievienots
vārds “asmens”. Tiek piedāvāti trīs skaidrojumi. Vispirms vārds

⁵⁹ Vārds nozīmē “pavājināt, pazemot”.

⁶⁰ Vairāk par *notarikon* var lasīt *Jewish Encyclopedia*, <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/11602-notarikon> (skatīts 23.08.2018.)

pē norāda uz to, ka Jozua neiznīcināja amalēkiešus pilnīgi. Otrais skaidrojums norāda uz to, ka šis ir svētais karš, kurš nāk no Dieva. Bet pēdējā skaidrojumā “citi” atkal nostājas pret Israēlu un savā ziņā atgriežas pie pirmā skaidrojuma: israēlieši bija līdzietīgi pret amalēkiem (“nenīda asinsizliešanu”, Ecek.35:6), un tāpēc viņi paši netiks taupīti (“asinis tevi vajās”, Ecek.35:6).

No otras puses – šis midrāšs ne tik daudz komentē vārdu “asmens”, cik meklē Bībeles tekstā norādījumus uz vēlākajiem notikumiem Bībelē un jūdu dzīvē. Šajā gadījumā – kāpēc Amalēks vēl arvien nav iznīcināts un tā pēcnācēji turpina uzbrukt Israēla pēcnācējiem katrā paudzē.

Summary

Mekhilta de Rabbi Ishmael: Tractate Amalek, Chapter 1, Translated into Latvian with Commentary and Introduction

Mekhilta de Rabbi Ishmael is one of the classical rabbinic texts that has been translated into several languages and studied for centuries. This is the first time one of its chapters has been translated into Latvian. The current translation has been done from the Hebrew text reconstructed in the edition by Jacob Z. Lauterbach, Mekhilta de Rabbi Ishmael: A Critical Edition, Based on the Manuscripts and Early Traditions, with an English Translation, Introduction, and Notes (Philadelphia: The Jewish Publication Society, 2004).

The article starts by discussing scholarly terminology of rabbinic literature in Latvian. The few published scholarly texts on the subject show a considerable diversity in terminology. After a short survey and analysis, the author lists suggested Latvian terms that are also used further in this article.

In the hope that this translation could be used in a classroom or by anybody who would be interested in learning more about classical rabbinic literature, the article gives an introduction to Mekhilta de Rabbi Ishmael discussing its dating, authorship, division, and themes. The introduction particularly focuses on

tractate Amalek, its place in the wider context of Mekhilta, and the rabbis mentioned in the tractate.

The main body of the article is the Latvian translation of chapter 1 of tractate Amalek with commentary by the author. The commentaries are written to explain the Biblical context of the passages as well as to point out the rabbinic way of thinking, writing, and arguing.

The translation of this chapter of Mekhilta de Rabbi Ishmael is done in the hope that a translation of other chapters will follow. Also, the author hopes that the Latvian reader will be able to identify with some of the themes discussed in this piece of classical rabbinic literature, for example, how to explain and react to somebody who one perceives as hostile towards oneself for no apparent reason.